

Z. ZINKEVIČIUS

NEŽINOMAS LIETUVIŠKAS XVII A. RANKRAŠTINIS TEKSTAS

Rengiantis Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejui, buvo peržiūrėti senosios profesūros fondai ir kiti universiteto istoriją liečiantys dokumentai. Tuometinis klasikinės filologijos katedros vedėjas doc. Benediktas Kazlauskas 1975 m. universiteto bibliotekoje aptiko lotyniškos giesmės „Dies irae dies illa“ lietuvišką vertimą, įrašytą ranka konvoliuto, turinčio signatūrą II 5336–5339, pirmosios knygos pabaigos tuščiuose puslapiuose. Apie tai informavo šių eilučių autorių, tačiau dėl jubiliejaus ir kitokių darbų šis radinys tik dabar publikuojamas bei aptariamas.

Konvoliutą sudaro keturios lotyniškos XVI a. antrosios pusės knygos¹: 1) Baudozianus Cestius, Petrus. Orbis terrarum synoptica epitome. [Geneva], apud Jacobum Stoer, 1588. 8°, 184, 322 pp. [11] ff.; 2) Arnoldus, Antonius Actio pro Academia Parisiensi contra Iesuitas. Paris, [M. Patisson?], 1595. 8°: 85 p. p.; 3) Beza, Theodorus Ad Gilberti Genebrardi accusationem. T. Bezae defensio. Geneva, apud Eustathium Vignon, 1585. 8°, 96 p. p.; 4) Texera, Iosephus Explicatio genealogiae seren Henrici II. Paris ex officina Platantiniana, 1596. 8°, 83 p. p. Kai kurie autoriai protestantai. Antai A. Arnoldus (1560–1619) – jėzuitų priešas, T. Beza (1519–1605) – J. Kalvino bendradarbis ir įpėdinis, Paryžiuje perėjęs į protestantizmą ir išsikėlęs į Ženevą. Lietuviškas įrašas, kaip minėta, yra pirmosios konvoliuto knygos (ji užima didžiąją konvoliuto dalį ir turi 2 savarankiškas dalis su atskiromis paginacijomis) pabaigoje, tuoj pat po indekso trijuose tuščiuose puslapiuose (pirmojo pradžioje dar indeksas). Toliau įrašyta, galbūt ta pačia ranka, lenkiška giesmė „Witam cie witam krolewo niebieskie“. Trečiojo lietuviško teksto puslapio viršuje, matyt, ta pačia ranka, įrašas *W roku 1658* (po to užbrauktas žodis, greičiausiai *zawsza*).

Konvoliuto viršelio antroje pusėje įrašyta (atrodo, kita ranka) *Bibliothecae Noviciatq Poporcensis* ‘Paparčių noviciato (naujokyno) bibliotekos’, o pirmosios knygos titulinio lapo kitoje pusėje – *App. [licatus] ab ARP Alberto Bohusz Magistro Novit: Poporcen:* ‘Dovanota D(idžiai) G(erbiamo) T(ėvo) Alberto Bohušo,

¹ Ne visos turi aiškius titulinius lapus. Bibliografinius duomenis nustatyti padėjo retųjų leidinių skyriaus vedėjas Nojus Feigelmanas. Jis taip pat išaiškino toliau pateikiamus duomenis apie patį konvoliutą. Ačiū jam už pagalbą!

Paparčių noviciato magistro (vadovo)'. Albertas Bohušas anksčiau yra buvęs Vilniaus šv. Dvasios dominikonų vienuolyne, studentas. 1716 m. jis dovanojo kunigo Damijono Jurkevičiaus filosofinį rankraštį. Paskutiniame konvoliuto lape įrašytas kitas Bohušas: *Frant: Bohuß* (greičiausiai XIX a. pradžioje). Knygoje gausu įvairių kitokių senų išblukusių ir neįskaitomų įrašų. Iš Paparčių ši knyga po 1863 m. sukilimo pateko į Vilniaus viešąją biblioteką (šifras Z-9.6.7 – 10). Konvoliuto įrišimas – pergamentinis minkštas (XVII a. pradžia).

Lietuviškas tekstas įrašytas juodu, kiek išblukusiu rašalu, palyginti nesunkiai skaitomas. Pateikiamas visas tekstas:

- 1 *Ateys Labay rusti² diena*
Ir wisokiu smutku pilna
Tokia ne buwo newiena
Koksay tada strokas Vzeys
- 5 *Kada sudzia fudit ateys*
Labay rusciay wisa prades
Truba dywna balsu yzlays
Numirusus wysus prykials
ANto fudo stowet prywers
- 10 *Ateys strosznay judidamas*
Kialsis zmogus drabedamas
Anto fudo weysdedamas
Darbay musu padariti
Su mumis bus pastati³
- 15 *Antto fudo bus atminti*
Maifestote sawo fedes
Kas pasyaslepta⁴ wisa regies
nieko downay ne nulays
O Asz griesznas ka darisu
- 20 *Kaypo sudziay absakisu*
Kuros pricinios prasisu⁵
Pone Amzynos geribes
At Łaysk musu piktenibes
Jsz sawos dydes geribes

² Raidė *t* neaiški, jos viršutinė dalis išblukusi, aiškesnė horizontali linija, visa raidė dabar labiau primena *c* (bet šiaip jau tekste nedžukuojama) negu *t* raidę.

³ Vietoj *pastatiti*.

⁴ Raidės *ł* perbraukimas abejotinas, labai neryškus

⁵ Pirmoji *s* turi viršuje brūkšnelio pavidalo diakritiką (kiek primena *š*),

INDEX:

Veneti populi	46	Volturnus	37
Ver cellæ	ibid.	Vicia	167
Verona	28.46	Vulcaniz insula	282
Vesunium oppidum	43	Vulturmus	44 47
Vesunius mons	36.65	X	
Verones	9	Xanthonicum mare	272
Verulonia	42	Xanthur 206. 250. 252. 254.	
Vitens	37.38.39	258	
Vienna	20	Z	
Vindelici	83	Zacynthos	301
Vmbria	41.42	Zacynthus	124
Vmbri	37.60	Zama	167
Vocontij	17	Zancle	288.290
Vogelus mons	14	Zelea	248
Volici	36.60	Zonæ quinq; in terra	3
Vomanius	40	Zygi	206

ERRATA SIC CORRIGITO.

Pag. 13. vers. 2. sine te. 15. vers. 1. same. demarg. Parbelli. 16. vers. 11. demittitū. 79. P. astunū oppidum Lucania. 181. dele annotatio- nem primam, quæ sin margine.

Alejs Labaj rasti diena
 Gwisotiu smulhu pilna
 Lohiane bards nesviena
 Kohasaj tada strohis 2zejs
 hada sudria sudie alejs
 Labaj rusciay wisa pradec
 Touca tydna baltayalays
 Numinus wysus prykiats
 Ahto sado stowet prywers
 Alejs strosznoj sudidamas
 hialnis zmagus travedamas
 Ahto suda weisdedamas

1
Dobry musi padariti
Sumuris bus pastiti
Kneto sudu bus amindi

Miejsce sawe sedes
Kas paspastepa wipa regjes
Nicho dowaraj ne na tajz

O psz gwaszmas ka sarisu
Kaj po sadziay ab sa kisu
Kuros pricinios prasisu

Le ne knzynos geribes
Kt. Lajz musi piktentibes
Jz sawe dydes geribes
Kt minh jezau zomprano
Kz przcinia hialu tawo

Su semikh ant zrogans sawo
Deto zrogans zrogan pastoiay
Jz wisus wargus nesioley
Jz prazu wasio ieszkoicy

Insidzia su czyna mano
Praszau coud poci mano

Jaw esni ta baj kalezgas
Jz loskus tawo kiedreas
Kle tu mlasztyrodynas

Wronka 16 58

~~Wronka~~

Marios Grikus at laj Day
Jz laemy woiu atwerek
Jz ma nodicia parodey
Ne gadnas as: Las hos towo
Ale Giezdriameles tawo
Gialbek su buderinasawo
O jezau wiesz patie mano
Prz lajst maxe pusiepr sawo
Jz klauz h na matdas mano
Lacny esi poras mano
Esni wozka Jar baj tawo
Gialbek subderima sord
Amen

Witam cie witam krolestwo nie bick
Witam u witam Lani probaknitka
Abie Lani osnadnami
Stagat Bizo gdy smire sroga
na kiatku 102 Lgema

- 25 *At mink Jezau pone⁶ mano*
Af3 prycinia kialu tawo
fu similik ant zmogaus sawo
Dele zmogaus zmogum pastoiey⁷
Jr wisus wargus nesioiey
- 30 *Jr prazuwusio ieszkoiey*
Su sirdzia futrynta mano
praszau tawe pone mano
susimilk ANt zmogaws sawo
Jaw esmi Łabay kaltyngas
- 35 *Jr loskos tawo newertas*
Ale tu milaszrydiyngas⁸
Marios grikus at layday
Jr latruy roiu atwerey
Jr man⁹ nodieia parodey
- 40 *Ne gadnas Asz Łoskos towo*
Ale Gieydziau meles¹⁰ tawo
Gialbek futwerima sawo
O Jezau wieszpatie mano
pry laysk mane Ausiep sawo
- 45 *Jz klausik nu maldas mano*
Pacay esi ponas mano
esmi ranka¹¹ darbaw tawo
Gialbek sutwerima sawo

Amen

Teksto kalba — būdinga ano meto viduriniam lietuvių raštų kalbos variantui. Turimas kietasis *l* prieš *e* tipo vokalizmą, pvz., *pasyaslepta* 17 'pasislėpta' (*l* abejotinas), *yzlays* 7 'išleis', *ne nulays* 18 'nenuleis', *At Łaysk* 23 'atleisk', *at layday* 37 'atleidai', *pry laysk* 44 'prileisk'. Išimtį sudaro gen. sg. *meles* 'meilės', bet šis žodis apskritai iškraipytas. Nosiniai balsiai *a*, *e* ir tautosilabiniai *an* tipo junginiai nesiaurinami, pvz., acc. sg. *ka* 19, *futwerima* 42, *sutwerima* 48 'sutvėrimą', *nodieia* 39 'viltį' (nom. sg. *nodiejà*), *ant* 27, *Ant to* 15, *Anto* 12, *ANto* 9 'ant to', gen. sg. f. *Amzynos* 22 'amžinos'. Ryškus atvirasis *e* (æ), plg. rašymą *Gialbek* 42 'gelbėk', *kialsis* 11

^{6,7} Raidė *e* sulieta, lyg būtų *o*.

⁸ Raidės *yr* neryškios.

⁹ Po *n* yra gravio pavidalo diakritikas.

¹⁰ Vietoj *meiles*.

¹¹ Raidės *qn* neaiškios, abejotinos.

'kelsis', *prykials* 8 'prikels'. Kadangi afrikatos *č*, *dž* žymimos *c*, *dz* raidėmis (plg. rašymą *prycinia* 26 'priežastis', *sudzia* 5 'teisėjas' ir *zmogus* 11 'žmogus', gen. sg. f. *Amzynos* 22 'amžinos', *Vzeys* 4 'užeis' ...), tai įtarti tekstą rašius dzūką nėra pagrindo. Grafiniam *č*, *dž* ir *c*, *dz* neskyrimui galėjo turėti įtakos ano meto Vilniaus miesto lietuvių kalba, kur šios afrikatos turėjo būti painiojamos. Plg. analogišką atvejį K. Sirvydo tekstuose. Vilniečių kalbos įtaką galėtų rodyti ir minkštojo *r* sporadiškas kietinimas, pvz., *drabedamas* 11 'drebėdamas', gen. sg. f. *Kuros* 21 'kurios'. Neaiškus *i* rašymas vietoj *ie* slavizme acc. pl. *grikus* 37 'nuodėmes' (*griekūs*). Iš morfologijos ypatybių pažymėtina ad. sg. forma *Ausiep* 44, gen. sg. f. *dydes* 24 'didžios' (= *didės*), 1. sg. fut. *darisu* 19 'darysiu', *prasisu* 21 'prašysiu', *absakisu* 20 'apsakysiu' (su *-su!*), atematinė 1. sg. forma *esmi* 47 'esu', adv. *nu* 45 'dabar, nūnai' (= *nū*).

Viduriniu raštų kalbos variantu rankraštinių tekstų XVII a. turime visai nedaug. Tai popiežiaus Grigaliaus XIII bulės vertimas (paskelbtas V. Biržiškos „Tautos ir žodžio“ VII tome; vertė silpnai lietuvių kalbą mokėjęs asmuo, primaišė įvairių tarmių elementų), Žemaičių vyskupo Petro Parčevskio aplinkraščio fragmentai (paskelbti L. A. Jucevičiaus, greičiausiai jo paties sužemaitinti), kelios priesaikos teismų aktuose (paskelbė K. Jablonskis „Archivum philologicum“ VI tome, J. Gerulis „Senuosiuose lietuvių skaitymuose“, K., 1927, V. Abramavičius „Bibliotekininkystės ir bibliografijos“ I tome) ir 4 smulkūs įrašai reformato Andriaus Liubeneckio albume, saugomame Krokuvos nacionalinio muziejaus Čartoriskių fonde (paskelbė Chr. S. Stangas „Archivum philologicum“ III tome). Čia skelbiamas tekstas išskiria iš kitų palyginti gera kalba ir sklandžiu eiliavimu. Kas giesmės „Dies irae dies illa“ vertimą įrašė, neaišku. Taip pat nežinome, iš kur tas vertimas imtas. Ano meto giesmynuose tokio teksto nerasta. S. M. Slavočinskio giesmyne (1646 m.) esantis šios giesmės vertimas (I 154–156) labai skiriasi. Tas pat pasakytina dėl „Balse širdies“ įdėto varianto (1790 m., p. 243–246). Dėl visų šių priežasčių tekstas negali nekelti kalbos tyrinėtojų susidomėjimo.